

НЕПУБЛИКУВАНИ ПИСМА НА КУЗМАН ШАПКАРЕВ ОТ ЖИВОТА МУ ПРЕЗ 1869—1883 Г.

ГЕОРГИ ВЛАХОВ

От писмата на видния културен и обществен деец К. Шапкарев, които се публикуват тук за първи път, се вижда неговата голяма просветна дейност.

К. Шапкарев води неуморна борба за изграждане на просветни центрове в Македония както преди освобождението на България, така и след това. Той се бори за изграждане на българско съзнание в тежка борба срещу гръцкото влияние, особено срещу гръцката патриаршия, която е имала за цел да асимилира българите в Македония.

Гръцката пропаганда, ръководена от цариградската патриаршия, пречеше на българските просветни дейци да създават български училища, за което бяха арестувани видните дейци, двамата братя от Струга — Миладинови. Но въпреки тяхната борба, която се водеше в Македония, българският елемент успя да преодолее всички трудности за създаване културни центрове, както например в Охрид, Битоля, Струга и други градове. Със създаването на такива културни центрове бе формирано българско съзнание и ликвидирана асимилационната линия, която превеждаше фанариотската пропаганда спрямо българския народ както преди, така и след Освобождението. Не е случайно, че много видни възрожденци знаят гръцки език, за да служат на църквата и в търговията, което е било необходимо през турското робство. Тук трябва да се подчертае, че цариградската патриаршия беше проводник на османската политика на Балканите, за да може да поддържа едно равновесие между народите на Османската империя, и най-вече се страхуваше от една революционна ситуация на Балканския полуостров, така че турската държава гледаше да изтощи славянския елемент, защото гледаше на славяните с презрение и опасение от многобройния етнически елемент, което водеше към опасност за Турската империя. Турската империя се намирал под две остриета — едно от Запад, а друго от Изток: Руската империя, която имаше за цел да освободи православните християни от петвековното робство, а, от друга страна — Западът, който гледаше на турската държава като на икономически плацдарм спрямо Турция.

Турското правителство освен това бе принудено да направи някои реформи спрямо поробените християни, при което се давало възможност на славянските народи на Балканския полуостров да имат училища в рамките на турската държава. Един от ревностните просветители бе и К. Шапкарев, роден на 1 февруари 1834 г. в гр. Охрид, български възрожденец, ревностен събирач и издател на фолклорни и етнографски материали. Също така трябва да се спомене за неговата лична борба срещу цариградската патриаршия и османското владичество. Неговата обширна кореспонденция от личния му живот е адресирана до видните братя Робев¹ от Охрид, които имат голям принос за Българското възраждане в Македония, тъй като братя Робев разполагат с големи материални средства за поддръжка на просветни центрове в Македония: в Охрид, Битоля, Струга и други градове.

Братя Робев принадлежат към известен стар български род. В труда на Н. Трайков „Преписка на Братя Миладинови“ се дава явна оценка за тяхната дейност и принос им за Българ-

¹ Н. Трайков. Преписка на Братя Миладинови. С., 1964.

ското възраждане в Македония. Те са били преди всичко търговци и са търгували не само в пределите на Османската империя, но и с цяла Европа — техните стоки стигали чак до Индия: това може да се види в техния огромен архивен фонд, който се намира в Народната библиотека „Кирил и Методий“. Ще споменем само, че Робевци освен в търговията участвували и в политическия живот — това може да се види и в кореспонденцията на Григор Пърличев, още през 1860 г., когато Пърличев получава първата награда сред гръцките поети в Атина през 1860 г. Писмата, които публикуваме, също са адресирани до братя Робевци. Написани са на гръцки език. Те ни дават доста интересни данни около живота на К. Шапкарев както преди освобождението на България, така и след това. К. Шапкарев е учителствувал в Битоля, Охрид, Струга, Кукуш и други градове. Интересно е, че в кореспонденцията има писма от Солун от 1880 г. за живота му и за просветни въпроси. Тук се споменава, че Шапкарев и Пърличев са били даскали в Солунската гимназия, също така и дъщерята, както я нарича Шапкарев, „На славния Димитър Миладинов“. Документът датира от 1 октомври 1882 г., Солун. Мисля, че има голямо значение за историята на Солунската гимназия фактът, че през 1882 г. действително нейн директор е била дъщерята на Димитър Миладинов.²

ПИСМО НА КОСТА ПАСХАЛИ ДО БРАТЯ РОБЕВИ

Кукуш, 25 май 1869 г.

Многоуважаеми синове А. Робевци в Битоля,

Досега никой не е бил против издаването на книги от всякакъв вид на наш език, поне от чисто търговска гледна точка, без да имаме пред вид колко допринасят за развитието на нашата нация.

Ние сме лишени напълно от педагогическа литература, а също така и от църковна, имам пред вид помагала на наш достъпен език. Мене ме насърчават въпреки заетостта ми да подготвя такива книги. Затова включвам и вас (като спомоществуватели), за което Ви се обаждам. Обаче кога тези книги ще видят бял свят? Издаването им ще бъде полезно за нашата нация. Необходимо е да се абонират всички желаещи при Вас във връзка с изпратеното съобщение. Попитайте всички родолюбци, ако те желаят да се абонират, но с мое знание. Моля главно на Вашето благородно родолюбие, за да помогнете на нашия буден народ. Всички са длъжни да подкрепят един сънародник и Вие да се постараете да съберете колкото е възможно повече абонати от следните градове: Битоля и околността, Прилеп, Велес, Лерин, Ресен и още където е възможно, освен този въпрос включвам и за Вас 20 екземпляра, можете да ги изпратите, където пожелаете.

Към това моля Ви за съобщението да се разпишете, също така моля Ви препоръчаните писма изпратете в Солун до братя К. Паунче.

Уверен съм, че това ще бъде в полза на нашия народ, оставам с горещо уважение към Вас и пр.

П. П. Тъй като става дума за учебници, особено полезни за училищата, за това е необходимо да се обърнете към всичките Ви познати даскали.

Винаги покорен ваш и пр.

Същия

ПИСМО НА КОСТА ШАПКАРЕВ ДО РОБЕВИ

Кукуш, 31 януари 1871 г.

Родолюбиви господа К. синове Робевци,

За националното ни историческо възпитание Вие сте достойни, горещи, ревностни с неморни страсти и грижи. Нека [да] не престанете [да се грижите] за развитието на нашия матерен език. С това Вие давате кураж, както и досега [и си позволявам] да се обърна към Вас по следния въпрос.

² Всички публикувани тук писма на Кузман Шапкарев се съхраняват понастоящем в архивен фонд „Братя Робевци“ в Народната библиотека „Кирил и Методий“.

Само преди няколко месеца, завръщайки се отново за мястото си, случи се нещо във вашия град, което лично за мене беше, именно че българското училище анулира договора с даскала господин Чешмеджиев. Не зная дали досега е заето вакантното място или още е свободно, но е възможен стремежът към първото, обаче ако има нещо нередно и училището продължава да стои в същото положение, след известно време да потърся това място, след като изтече тукашният срок. Следователно ако имате благосклонност към мене лично, надявам се и Ви моля да положите всичките си възможности при сегашното положение и да бъдете удовлетворени. Очаквам вашето съгласие и от населението на град Битоля.

Ако по-горе казаното училище се нуждае да му сътруднича, съгласен съм и на това, както да ми обадите, ако имате нужда от едното или другото.

Колкото за заплатата, бъдете уверени, няма да искам да ми пишете, имам предвид, че имате големи пречки.

Аз от много години живея далече от родината и копнея да се преместя колкото е възможно по-близо до нея. Няма да претендирам за много неща, за което Ви уверявам тук лично.

Въпреки това, да не помислите за сърдечното ми желание, че не съм благодарен от казаното, важното е да ме насочите именно [лично], за да получа по-голяма възможност пред тукашната община, но тя винаги избягва да окаже материална помощ.

Благодарен съм все пак на тукашната община, за което можете да се уверите от много неща. Но единствената причина за моето напушане оттук ще бъде предпочитанието да се върна колкото е възможно по-близо до моята родина.

Във връзка с което се надявам на родолюбието Ви като любител на науката. Очаквам отговор. Винаги съм на Ваше разположение.

Ваш сънародник

Коста А. Шапкарев

ПИСМО ОТ ШАПКАРЕВ ДО БРАТЯ РОБЕВИ

4 януари 1874 г.

Многоуважаеми господин Д. А. Робев,

Вчера заедно с Константин Гиорче Ви изпратих две писма в един плик — едното за Цариград, а другото за Солун.

Моля изпратеното ми днес писмо да го препратите в Цариград заедно с вчерашното ми писмо до господин К. Манчев.

Моят братовчед Стефан Н. Пасхавли чрез мене Ви съобщава, че е получил писмото Ви и се е осведомил за съдържанието му. Молим чрез Вас за това, което пишете за повереното, да го задържите при Вас, а не от брат му Йоану. Пристигам.

Това около живота и оставам предан към Вас.

Коста А. Шапкарев

ПИСМО НА КОСТА ШАПКАРЕВ ДО БРАТЯ РОБЕВИ

Охрид, 12 октомври 1874 г.

Преди един месец горе-долу Ви изпратих полица 13 1/4 [тринадесет и четвърт] турски лири за моя братовчед Йоан Н. Пасхавли, уверен съм, че ги развалихте, за което Ви благодаря.

Аз не мога да дойда за останалите 6 лири и тридесетте и три гроша. Аз още боледувам, продължавам да страдам, затова по този въпрос препоръчвам да ги получи един от седемте ми братя Петър. Най-горещо Ви моля, колкото е възможно по-бързо да му ги дадете лично на него или да ги изпратите на мене тук, защото имам голяма нужда от пари. Дали някои се колебават заедно с ефориите, подбудени от настроения да присвоят това, за което става въпрос. Но, изглежда, имат намерение да присвоят част от това, което принадлежи само на мене. Така, както чух. Но единствено Вие, господа, имате правото и благороднието да отхвърлите тези лоши намерения от страна на онези господа, които са болшинство, затова Ви пиша на Вас за тези гос-

пода и Ви съобщавам с изложение до седемте братя и очаквам отговор на въпроса, който тук повдигам. Аз искам това, което ми принадлежи, тъй като го потвърждавам и се обръщам лично към Вас със специално уважение.

Оставам [винаги Ваш]

Оставам винаги на вашето разположение

ПИСМО НА ШАПКАРЕВ ДО БРАТЯ РОБЕВИ

Достопочитаеми господа синове А. Робев в Битоля,

Два месеца почти минаха, откакто ми обещахте да ми изпратите останалата част от заплатата ми, обаче досега не претендирах да си получа необходимото, но най-главно, нямам икономисани пари през това време и съм без пари, и от горе на това съм болен, аз сам си знам.

Преди няколко дни нашият сънародник господин М. К. Манчев ми събщи, че трябва още малко дни да имам търпение (до 8-и текущия месец) и парите ще бъдат готови. Затуй обаче определих срока вече с време, но аз не останах до такава степен без пари. Моля да ми направите добрината да ми изпратите, ако е възможно след няколко дни, защото искам да изпратя пари на сънародници. За това Ви изпратих и договора ми.

Винаги предан към Вас

К. А. Пасх. Шапкарев

11 септември 1874 г.

К. Пасх. Шапкарев

11 септември издадено

13 септември получено

ОТЧЕТ НА УЧИТЕЛЯ КОСТА А. П. ШАПКАРЕВ

от 12 окт. 1874 г.

Изложение: Според сметката ми от Битолската ефория

Достопочитаеми господа синове А. Робев!

Започнах работа в училището на 20 септември 1873 г. Договорът е за времето от 1 ноември до 1 август 1874 г. Следователно започнах работа 10 дни преди срока.

Получих заплата за десет месеца и десет дни, 56 лири, като от тези междуременно получих лири 47 гроша 69 и 10 пари. Остава да получа от ефорията лири 8 гроша 33 10 пари, а по недоразумение уж ми остават да взема 2 лири. Следователно искам още 6 лири 33 гроша и 10 пари.

Шест лири и 33 гроша и 10 пари, за което възражавам с пълно право и претендирам да си ги получа.

Най-много се противопоставя господин Милес, че уж съм пропуснал девет седмици, обаче не казва истината и нека видим как стоят нещата:

1. Аз дойдох тук за Коледа и останах един месец или от 23 декември до 22 януари.

2. През великденската ваканция останах тук две седмици. От петък преди Лазаров ден до събота в про. . .

3. За петдесетата годишнина — два дни. Къде са деветте седмици; обаче ако сметнем и седмиците от ваканцията, тогава става десет, а не девет. Да допуснем, че седмиците се девет или десет. Имам право и в такъв случай. В ръцете си държа договор, в който стоят вашите подписи, а и Вие имате един екземпляр от същия договор. В договора се казва, че се съгласяваме за назначението съгласно правилника и устава на почитаемата Битолска община и по-точно според 45 параграф на правилника, който гласи: „Ако някому от учителите се появят нужди от отсъствие в учебните дни, позволяват му се с известието на настоятелството, и така се изтъква.

Ако се появи нужда на даскала през работните дни да отсъства, дава му се възможност с разрешение на самата ефория.“ Понякога обаче през дните на Рождество Христово се появи нужда, както заболяването на съпругата ми, аз, надявайки се на поменатия 45 параграф от пра-

вилника, получих петнадесет дни отпуска от Вас и дойдох в отечеството си [родния край], обаче трябва да се извадят две седмици от шестте, и остават още четири.

Обаче на мене сякаш да ми кажат четири, а не две седмици. Освен това Вие добре разбирате, че бях готов веднага да тръгна, но неочаквано се разболях за цели две седмици, свидетел е Г. Гориос Белес кираджията, който тогава дойде да ме вземе и ме намери жив труп. За такива случаи параграф 45 предвижда, че никой няма право да задържи заплатата ми. А ето какво съдържа този параграф:

„Ако някому от учителите се случить болестъ, трябва първо настоятелството да се консултира. Ако тя се продължить повече настоятелството ся задължава да му плаща за до един месец и точно превода означава: „Ако нещо се случи от учителите да се разболеят, трябва най-напред да се осведоми ефорията. Ако пък болестта продължи повече време, ефорията се задължава да плаща до един месец“ и т. н.

Тук и двете седмици се изваждат и остават двете празнични седмици — великденската както и от двата месеца изгубих работни дни, защото дойдох петък или четвъртък преди Лазаровден, връщайки се събота, където напуснах два дена преди Лазаровден, от които отначало имах нужда и с вашето разрешение — и един ден през голямата седмица, т. е. вторник, защото на неделник беше празник на евангелистите.

Един ден още изгубих през времето на петдесети вторник, защото дойдох на мъртва събота на петдесети, дойдох сряда сутринта. Следователно това са три или най-много четири дни, за които нямам право да получа заплата. Въпреки това обаче за тези три или четири дни аз съм изпълнявал десет работни дни, от 20 октомври до 1 ноември; както отбелязах по-горе в отговора, остават 2 лири. Но какво става с двете седмици на господин Миле. Остава още и въпросът за ваканциите. За това става дума в 23 и 24 параграф на правилника. Параграф 23: „Два пъти в годината тя се правят изпитания на 29 юния и на януария“ (превод на гръцки и обратно): „Два пъти годишно ще се провеждат изпити — на 29 юни и през януари.“

Параграф: 24: „След летните изпитания уроците са прекратяват до 15 август, а на учителите заплатите ся плащат“ (превод): „След летните изпити уроците се прекъсват до 15 август, а учителите си получават заплатите.“

Тези параграфи от устава обаче не бяха приети от останалите даскали и като така, без да се признаят от почитаемота община. Като се противопоставят да признаят устава, те проявяват високомерие и нахалство, презират такава заповед, като за работата си получиха заплатата, без да са сключили договор. Въпреки това мога да кажа, че тези параграфи не трябва да бъдат валидни само за мене, така че зачитам най-много преклонението пред справедливата наредба и на църковния съвет и лично Вас, бързам да призная това и съм съгласен, затова получих отговор, съгласих се с правото и правилната дума, както и с мислите на известния господин, който стои начело, но достопочитаемият господин Мишайков ми каза, че е съгласен да получавам всеки месец. Следователно нямам ли право да искам заплатата за времето на ваканцията?

Да ме извините обаче, ако неговата достопочитаемост, ако с целия си акъл и благодарение по този начин извършвате една голяма измама, защото в договора е казано „договорите даскала за всеки месец от 1 ноември до 1 август с месечна заплата в лири, ако се договори даскала за тримесечие или за три години. След това, ако неговата достопочитаемост възнамерява за всеки месец, това е неговата работа. Защо ме принуждава да пиша договорите съгласно с параграфите на устава. Защо не се отнася по същия начин към неговия клиент Тосак, който се отказва да се подчини на съвета. Той този случай премълчава.

Освен това след изпитите през дните на ваканцията три седмици аз бяха задържан, без работа, да правя сметките си и по-късно се прибрах у дома, това справедливо ли е.

Тук не дойде и е безсмислено, мисля да наблюдавам следващото, единствено с цел да изпълня задължението си на даскал, тъй като е необходимо и за ефорията и съвета да видят как служат даскалите, да се уверят и двете страни. Вие добре знаете дали бе в състояние нашата община да изпълни тази задача. В договора например се отбелязва заплатата ми да се изплаща в края на месеца, но не се изплаща редовно и т. н. След това изложение не се съмнявам вече ни най-малко, че нашият няма да допусне да се откаже за по-нататъшната заплата за няколко си лири. Никак няма да предпочита да гледа мене, бедния си сънародник, който с потта си храня

семејството, как несправедливо и нелогично се губи заплатата ми, само и само и благодарение на което лошо се случи. И това идва, защото не им услужих на целите, както видяхте! Въпреки това аз съм посветен на филантропизма и уверен във Вашата почтеност.

Очакам отговор

Винаги на Ваше разположение

Коста А. П. Шапкарев

Охрид, на 12 октомври 1874 г.

Във връзка с моето обясн. Ви писах.

ПИСМО НА ШАПКАРЕВ ДО БРАТЯ РОБЕВИ

Солун, 20 септември 1880 г.

Искам пак да Ви пиша. Във връзка с това, което трябва да се направи през тези дни, не се съмнявам, че няма да се съобразите с моите нужди. Вече получих нови сведения и имам честа да Ви съобща, че е желателно и е време вече да се осведомят свидетелите и да потърсим правата си върху нашите свещени учреждения. Следователно добре ще бъде да изпратите писмо, ако приемете върху себе си отговорността да препратите колкото е възможно по-бързо тук и когато Ви е най-удобно до нашите охридчани и ресенци; за възстановяване на църквата „Св. Наум“ и църквата в Ресен търсим помощ и се надяваме да успеем. Първо трябва да се обърнете към местните власти, а след това и до самия екзарх, който трябва да поеме това дело и да се разпространят тези оплаквания, за да може да се вземе под внимание.

В последна сметка трябва да се направи мемоар, който да се съпровожда от много хора чак до Високата порта.

Решението за църквата „Свети Наум“ е въпрос, който и без друго трябва да се разреши бързо. Между другото и И. Пасинезу, евентуалният кредитор, е също лице, заинтересовано в разрешението на въпроса. Ако желаете да се обърнете до достопочитаемия господин Константин по този въпрос, може лично на него да възложите тази грижа.

Изразявам увереност към Вас и оставам с дълбоко уважение

Винаги съм на Ваше разположение, Вашият съотечественик:

Очакам отговор.

К. А. Шапкарев

ДОСТОПОЧИТАЕМИ ГОСПОДА А. РОБЕВИ!

В БИТОЛЯ

Моля Ви приложените писма да ги препратите според адресантите и колкото е възможно по-бързо.

Вашият Костас А. П. Шапкарев

1881 Солун

Костас А. Шапкарев

28 юли получено

ДОСТОПОЧИТАЕМИ ГОСПОДА СИНОВЕ А. РОБЕВИ

В БИТОЛЯ

Приложените писма молим Ви, да ги препратите без отлагане, сигурно според адресите ми.

Солун 25 септември 1881

Вашият Костас А. П. Шапкарев

1881 Солун

Костас Шапкарев

25 септември издадено

30 септември получено

ПИСМО НА КОСТА ШАПКАРЕВ ДО НИКОЛА РОБЕВ

Солун, 1 октомври 1882 г.

Достопочитаеми господине Н. Робев!

За мене е голяма чест поверяването и препоръката на скупата Ви дъщеря госпожица Василики, която с голямо желание пристигна тук преди два дни. Смятам заедно с даскала поподина Григор Пърличев да се грижа за нея като баща.

Имам честта да Ви запозная подробно за грижите, които се полагат за нея и за нейната приятелка — малката Ви дъщеричка. Трябва да бъдете напълно уверен, че даскалите са един от най-добрите сънародници, а колкото се отнася за педагогическата им подготовка и възпитание — особено на директора, която е дъщеря на славния Д. Миладинов — тя е една от редките педагожки.

Колкото се отнася за заплащането, е излишно да говорим, а задачите са известни.

Приемете, моля Ви, нашето обръщение и да потвърдите. С уважение към Вас. Очаквам отговор.

Винаги и пр. К. А. Шапкарев

ПИСМО НА ШАПКАРЕВ ДО НИКОЛА А. РОБЕВ

Солун, 3 февруари 1883 г.

Достопочитаеми господине!

Получих приложената квитанция от края на миналия месец, 26 от дякона Евгений, но съжалявам, тази квитанция няма да може да ни послужи в момента съгласно поставената цел. Въпреки че дяконът не отрича това, обаче има нужда от такъв образец от квитанция, за да докаже, че не е получил заем от Вас, а за сметка на екзархията. Следователно не дължи пари. Съобщете ми какво да предприема във връзка с тази квитанция и откъде да получа седемте и половина лири, т. е. възнаграждението ми за второто тримесечие за [уроците на] вашата дъщеря Василики.

Имам честта по този въпрос да Ви съобща, че до Негово Блаженство изпратих днес писмо, чрез пощата, бъдете спокоен.

Моля, приемете моето потвърждение и се обръщам към Вас с уважение.

Чакам отговор.

Винаги и пр. К. А. Шапкарев

ПИСМО ДО БРАТЯ РОБЕВИ

Паричната размяна с турски лири 13 1/4 тринадесет и една четвърт.

Достопочитаеми А. Робев,

Щом като Ви пристигне дадената ми парична размяна, ако желаете да платите с нанесените пари на господин Йоани Н. Пасхали 13 1/4 тринадесет и една четвърт турски лири за моя сметка. Писмото ми до Вас ще бъде специално.

Костас А. Пасхали Шапкарев

РАЗПИСКА

За седем и половина (7 1/2) лири турски, които пансионът в Солун получи от господин К. А. Робев срещу платата за второто полугодие т. г. на г-ца Домника Д. Великова от Битоля като пансионерка в девическия тукашен пансион.

Солун, 30 май 1883 г.

За комисар

счетоводител

К. А. Шапкарев

Квитанция от пансиона, че платихме 7 турски лири за Домника Д. Великова.

РАЗПИСКА

За седем и половина (7 1/2) лири турски, който пансионът в града ни получи от господин Н. А. Робев, срещу платата на второто полугодие т. г. на дъщеря ми Василикия като пансионерка в българския пансион тук.

Солун, 30 май 1893 г.

За комисар
счетоводител
К. А. Шапкарев

Квитанция от пансиона, че платихме 7 1/2 лири за Василики.